

yarısında”: qəzetdə “eylülün” yerinə “iyulun” getmişdir.

“Vera enişi”: Tiflisdə küçə; indiki Mixail Cavaxişvili küçəsi.

“Korqanov küçəsi”: Tiflisdə küçə; indiki Leo Kiaçeli küçəsi.

səh. 305. “berdanka”: Berdan tüfəngi; təkətlən tüfəng növü. Amerikalı odlu silah ixtiraçısı Hayrem Berdanın [Hiram Berdan] şərəfinə adlandırılmışdır. Rusiya imperiyası ərazisində XIX əsrin ikinci yarısından XX əsrin ortalarına qədər istifadə edilmişdir.

Bazar, 21 sentyabr 1919-cu il, nömrə 278

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Yekşənbə, 25 zihiccatül-haram sənə 1337. 21 eylül 1919 sənə.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalətin mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 40 rublə, 2 aylığı 70 rublə, 3 aylığı 100 rublə. Bakı üçün 1 aylığı 35 rublə, 2 aylığı 60 rublə, 3 aylığı 90 rublə. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-nədək heasb olunur.

Elan fiatı: birinci səhifədə sətiri 5 rublə, axırncı səhifədə sətiri 4 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rublə.

SİRK “MODERN”

Yekşənbə günü sentyabrın 21-ndə 1919-cu ildə böyük bayram tamaşası Demo-Kazo və Vintsentso qardaşlarının qastrolu və məşhur rəqqas neqr Qarinin çıxışı.

Məşhur sportsmen Pyotr Nikolayeviç Yelizarov tərəfindən mükəmməl surətdə vücuda gətirilmiş Fransa güləş mübarizəsinin 84-ncü günüdür.

Bu gün 3 cift pəhləvan mübarizə edir.

1-nci: təzə varid olmuş pəhləvan Yermak – Arnold.

2-nci: Naməlum – Oleynikov.

3-ncü: Raqenbaum – Əhmədov.

Pəhləvanların çıxışı və mübarizənin başlanması saat 11-in yarısında. Tamaşa başlanacaq 8-də, qurtaracaq 12-də. Mübarizə Yelizarovun təhti-nəzarətində [nəzarəti altında] olacaqdır.

9067

ELAN

Paroxod Səhmdaran [Səhmdarlar] Cəmiyyəti “Rus” bununla elan edir ki, sentyabr ayının 22-də saat 12-də 25-ci körpüdən “Mariya” paroxodu sərnəşinlər və yük ilə Astaraya və Ənzəliyə gedəcəkdir.

9061

ELAN

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsi bununla elan edir ki, Merkurievski və Mixaylovski küçələrin küncündəki 1-4 nömrəli Azərbaycan Dəmiryolunun Bakı şəhər stansiyası dəmiryol və su ilə yük göndərməkdən ötrü hər cür komisyona, aklad [vergi] və tamojna işlərini qəbul edir. Yük göndərmək üçün müfəssəl məlumat verir, Batuma məktubat göndərməyi qəbul edir, bundan əlavə, sərnəşinlər üçün əlavə komisyona haqqı ilə hər qatarlara plaskart ilə biletlər satır. Birinci klas bileti və plaskartı üçün 12 rublə, ikinci klas üçün 10 rublə, üçüncü klas üçün 7 rublə komisyona haqqı alınır. Kassa hər gün saat 9-dan 2-dək, bayram günləri isə saat 9-dan 12-dək açıqdır. Şəhər stansiya telefonu nömrəsi 29-97. Çornı-qorod skladı telefonu 14-57, şəhər skladı isə Merkurievski küçə Hacıyevin evindədir.

T-261

ELAN

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsi bununla elan edir ki, həmin sentyabr ayının 24-dən 1919-cu ildə cümə və bayram günlərindən başqa saat 10-dan Bakı yük stansiyasının 11-ci skladından hökumətin 19-

19-cu sənəsi 7 may qətnaməsi mövcubincə [qətnaməsinə əsasən] hərəkət edən Həcz və Təsviyə [Müsadirə və Ləğvetmə] Komissiyası tutulmuş yük və malları, məsələn məftul kantlar, kaskalar, serni [kükürlü] kağız, boçkalar, şərab, duz, lavrovı yarpaq [dəfnə yarpağı], sement, hər tövr təzə kitablar, şəkillər, ev əşyaları, paltar və sairələrini satacaqdır. Həmin malları zikr olunan skladda torq [hərrac] olan günlər görmək olar.

T-263

ELAN

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsinin Eksploatatsiya qulluğunun ticarət hissəsi elan edir ki, dəmiryol ilə işi olanlara Batauma və geri məktub göndərməyə imkan vermək məqsədilə avqustun 26-dan Dəmiryol nazirinin icazəsi ilə (21 avqust 1919, nömrə 1246) Bakı şəhərində Bakı şəhər stansiyasında (Olqinski və Merkur-yevski küçələrin küncündə) və Batumda Batum Azərbaycan Agentliyində (Nabe-rejni 8) məktubat qəbul ediləcəkdir.

Məktubat bayram günlərindən başqa hər gün səhər saat 9-dan 2-yə qədər qəbul edilib veriləcəkdir.

8 lotdan artıq olmamaq üzrə paketlər (zərflər) bağlanmamış bir halda, poçta markasından əlavə, hər paketə 25 rublə komisyon haqqı olaraq qəbul ediləcəkdir.

Məktubat həftədə 3 dəfə sürət qatarları ilə aparılıb gətiriləcəkdir.

T-260

MİLLİLƏŞMƏK

Dövri-istibdaddan qalmış və bu gün Azərbaycan istiqlaliyyətinə yaraşmayan

bir para işləri “likvidatsiya” etmək, yəni aradan götürmək yolunda hökumətimiz ciddiyyətlə işləməkdədir. Bu yollu işlərin biri də rus dilidir ki, bu günə qədər aramızda hökumət lisanı hökmündə qalıb, Azərbaycan istiqlalının şərafını azaltmaq-la bərabər, Azərbaycan türkləri üçün dəxi az müşkülət törətməyir.

Azərbaycan türk dili ümum Qafqazda yaşayan müxtəlif lisanlı millətlər arasında ümumi bir dil olmaq kimi böylə bir beynəlmiləl əhəmiyyəti haiz olduğu [daşdığı] halda, yəni bir erməninin bir dağıstanlı, bir malakanın bir gürcü ilə qonuşub danışmaq üçün türk dilinə müraciət etməyə məcbur olduqları bir halda, bu dilə mülk olan türklərin rus dilinə möhtac qalması nə qədər qərib və nə qədər gülünc bir haldır.

Bu qeyri-təbii hal, əlbəttə, rus istibdadının bərekətindəndir ki, ruslaşdırmaq siyasətində Azərbaycan türkləri öylə bir şərait içində yaşayırdı ki, həmişə rus dilinə möhtac qalırdılar. Digər tərəfdən, milli məktəb və mətbuatımız olmadığından, dilimiz öz-özünə güşeyi-nisyana atılacaq [bir küncə atılıb yaddan çıxacaq] bir hala gəlirdi.

Böylə bir şərait içində yaşayan Azəri türkləri arasında öz dilinə, öz ədəbiyyatına həvəs edənləri vardısı, o da çox az. Çünki bu yolda praktik bir mənfəət yox idi. Türk dilinə dara olanlar [türk dilini dərinə bilənlər] bunu həyata tətbiq etmək və bundan məişət və güzəranları üçün bir fayda almaq imkanından məhrum edilmişlərdi. Rus istibdadı hər bir “bənd-bərrəni” kəsib dilimizə heç bir yerdə yol verməyirdi.

İştə, bu mənhus [nəhs, uğursuz] şəraitin nəticəsi olaraq, istiqlalımızı elan edib,

feilən müstəqil yaşamağa şüru edərəkən [başlarkən] baxıb gördük ki, bütün işbilənlərimizin, karkün [iş görənlər] adamlarımızın və işə yarar zəvatımızın [şəxslərimizin] – bir cüzi istisna olmaq üzrə – həman cümləsi iş aparmaq üçün rus dili istemalına [işlətməyə] məcbur qalmışlardır. Odur ki, bütün dairələrimiz, divanxanalarımız, dəftərxanalarımız və bir-bir müəssisələrimiz bütün işlərini məcburi rus lisanı vasitəsilə icra etməyə başladılar.

Lakin bu qeyri-təbii halın davamına ancaq müvəqqəti olaraq boyun qoymaq ola bilərdi. Ona görədir ki, bu gün hökumət tərəfindən Maarif Nəzarəti vasitəsilə icra olunan milliləşmək iqdamatı [təşəbbüsü] işlərin təbii yoluna qonulması haqqında birinci qədəmdir ki, türk hökumətində türk dilinin qəsb edilmiş olan haqqı özünə qaytarılır.

Milliləşmək xüsusunda Maarif naziri tərəfindən iki böyük işə iqdam olunubdur: biri məktəblərin, digəri isə ümum hökumət müəssisələrinin milliləşdirilməsidir.

Məktəblərin milliləşdirilməsi doğrudan-doğruya icra edilməkdədir. Müəssisələrin milliləşdirilməsinə isə bilavasitə iqdam edilib və vasitə olmaq üzrə bilatəfriqi-millət [millət fərqi olmadan] ümum məmurlarımız üçün türk dili kursları açılıbdır. Azərbaycan hökuməti dairələrində qulluq etmək istəyən və türk dilinə dara olmayan ümum məmurlar həman kurslara girib türk dili öyrənməyə məcburdurlar.

Maarif naziri həzrətlərinin bu yolda ciddiyyətlə çalışmaları şayani-təbrik və layiqi-təhsindir [təbrikə və alqışlanmağa layiqdir]. Bizə məlum olduğu üzrə, nazir həzrətlərinin böylə milliləşdirmək təd-

birlərinə qarşı protesto edən və bu iqdamatdan şaki [şikayətçi] olanlar vardır. Lakin eşitdiyimizə görə, nazir həzrətləri heç bir güzəştə bulunmamağa qərar vermişlərdir. Nazirin bu qərarı xüsusi bir təhniyəyə səzadır [təbrik edilməyə layiqdir]. Bu xüsusda heç bir güzəşt ola bilməz. Protesto edən tərəflərin istiqlalımızın xeyrixahı olmadıqları aşkardır və saniyə [ikincisi], öz şəxsi mənfəətləri nöqtəyi-nəzərindən şikayətlərdə bulunurlar.

Halbuki milliləşmək işi dövləti əhəmiyyəti haiz olan böyük bir əmrdir [işdir]. Bu əmri bir taqımlarının, baxüsus [xüsusən] ki, bədxahlarımızın xatirəsi və mənfəəti-şəxsiyyəti üçün təxirə salmağı və yaxud durdurmağı ağıl qəbul edən işlərdən hesab etmək olmaz. Ümid edirik ki, nazir həzrətləri bu yoldakı mümaniətlər [maneələr] qarşısında heç bir tərəddüdə yol verməyib, işi sürətlə irəlilədəcək və ümum Azərbaycan türklərinin məramını və dövlət mənafeyinin tələb etdiyi əmrini kamali-mətanətlə yerinə yetirəcəkdirlər.

Bu xüsusda müvəffəqiyyətlərini dilərik.

Hacıbəyli Üzeyir

HÖKUMƏT TƏŞKİLİ HAQQINDA

Aldığımız məlumata görə, Parlaman fraksiyaları arasından siyasiyyəyi-ümümiyyənin başlı nöqtələri haqqında etilaf [razılıq] hasil olduğu kimi, Kabinənin təşkilinə aid bir taqım əsaslı şərtlər haqqında dəxi tövhidi-nəzər [fikir birliyi] hasil olmuşdur. Yeni Kabinə rəisliyinə münhəsirən [yalnız, ancaq] Nəsim bəy Yusifbəyli cənablarının ismi zikr edilməkdədir.

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

(Azərbaycan radyo mövqifi tərəfindən alınmışdır)

(Bolşevik xəbərləri)

Estlanda mürəxxəsləri ilə sülh müzakirəti

Pskov, 17 eylül. Bu gün axşam saat 7-də iclas açılmışdır. Estlanda mürəxxəslərinin [Estoniya nümayəndələrinin] ricası ilə müzakirə təxir edilmişdir. Müsahibə əsnasında bolşevik mürəxxəsi Krasin bəyan etmişdir ki: Şura hökuməti millətlər istiqlalı [təməlinə] təminat və təviziatsız [güzəştiz] sülh əqd etməyə razıdır. Təhəqqüq etmişdir [aydın olmuşdur] ki, Şura hökumətini yıxmadan Müttəfiqlər acizdirlər. Yudenic macərasına intəha verilmişdir. Kolçak münhəzim [məğlub] edilmiş və Denikin də növbəsini gözləyir. Xırda millətlərlə müzakirə girişmək üçün Şura hökuməti münasib zaman bulmuşdur.

(Bolşevik xəbərləri)

Rusiya işlərinə müdaxilə

Petroqrada - Britaniya hökuməti Rusiya əksinqilabını müdafiə etmək üçün sərf etdiyi məsarifi nəşr etmişdir. Şimali Rusiya istilasına bir milyon 790 min 100 lirə, Qafqaziya istila qoşunlarına 2 milyon 760 min frank, Baltik və Qara dəniz əməliyyatına 5 milyon 200 min, Kolçaka müavinət 13 milyon 430 min, Denikinə müavinət 26 milyon 50 min, Pribaltik dövlətlərinə müavinət 2 milyon 835 min. Bu vaxta qədər yekun 69 milyon 286 min lirə sərf edilmişdir.

Şimal dabravolları

Helsinqfors [Helsinki] - “Russkaya jizn” qəzetəsi əxbatına [xəbərlərinə] nəzərən, şimal tərəfinin general-qubernatoru [Yevgeni-Lüdviq] Miller zemstvo [yerli özünüidarə qurumları] və bələdiyyə nümayəndələri ictimiasında [iclasında] demişdir ki:

“Yəqin siz eşitmisiniz ki, Müttəfiqlər bizləri atırlar. Axırncı səfərbərlik də əməli bir nəticə verəmmədi və əlavə, bizim ordu içinə bir çox bolşeviklər girmişlərdir.”

Hindenburq

Helsinqfors - Alman Millətpərvər Firqəsi Almaniya rəisi-cümhurluğuna Hindenburgun namizədliyini qoyub təbliğatda bulunur.

İngiltərədə tətillər

Helsinqfors - Yorkşir kömür mədənləri əmələləri [işçiləri] tətillər üç həftədir ki, davam edir. Mədənçilər məlum etmişlər ki, güzəştə bulunmayacaqlar. Hökumətin tətillə əlaqəsi həman əvvəlki qayda ilədir. Məadin [mədənlər] əmələlərinin tətillər etməsindən Şeffild mədənçiləri gündə 180-dən 200 min lirəyə qədər zərər çəkirlər.

Petroqradda

Smolen[sk] Komissarları Şurasında [Aleksy İvanoviç] Rıkov Petroqrada ticarət-sənayesi barəsində bəyanat verdikdə demişdir ki:

“Xammal və yanacaq olmadığından, Petroqrada ticarət-sənayesi qeyri-təbii bir haldadır. Yanacaq qıtlığı sənayeni fəvqəladə müşkül bir vəziyyətə ifrağ etmişdir

[salmışdır]. Uralda isə övza [vəziyyət] gözəldir. Ona görə, Petroqrada emalatxanalarını oraya köçürmək lazım gəlir.”

Macarıstanda əksinqilab

Rusiya Şura Hökumətinə hüsn-rəğbət göstərərək inqilab hazırlamaqda müttəhim edilən 18.500 adam Macarıstanda həbs edilmişdir.

İrlanda Cümhuriyyəti

Cəza dəstələrinə və tədadsız [sətsiz] həbslərə baxmayaraq, İrlanda Cümhuriyyətini məhv etmək İngiltərə hökumətinə mümkün olmamışdır. İrlanda Parlamanı fəaliyyətində davam edir.

Vilsona qarşı

Amerikada Vilson əleyhdarları gündən-günə artmadadır. Amerika əsgərləri Versay gizli müzakirəti barəsində izahat tələb edirlər.

General Milnin tətini

General Miln geniş ixtiyarat ilə Müttəfiqlər tərəfindən Asiyayi-Suğraya [Anadoluya] general-inspektor (müfəttiş) təyin edilmişdir. General Milnin ərkani-hərbi [qərgahı] İzmirdə olacaqdır. General Milnə Yunanıstan qoşunları istila etdikləri yerlərin hüdudunu müəyyən etmək vəzifəsi də həvalə olunmuşdur.

SÜLH ƏTRAFINDA**Sülh Konfransında**

Paris Sülh Konfransında Rusiya məsələsi barəsində ixtilaf zühura çıxmışdır. İngiltərə Mətbuat Bürosu məlumatından

sonra Müttəfiqlər Məclisi-Alisi Rusiya məsələsinə qarşı idareyi-lisan etmişdir [danışmışdır]. Rusiya istiqbalı [gələcəyi] rusların kəndilərinə aid bir məsələdir, denilmişdir. Rusiya məsələsinin Konfransda müzakirə edilməməsinə müttəmmin [ehtiva edən] yeni bir xəbər nəşr etmişdir. Amerika radiosu əxbatına [xəbərlərinə] nəzərən, İngiltərə hökuməti Rusiya Şura Hökumətinə qarşı qüvvələrə müavinət etmədən imtina edəcəkdir.

İzmirə yeni komissiya göndərilir

Sülh Konfransı qət etmişdir [qərara almışdır] ki, Yunanıstan istilasından sonra İzmir vilayəti övzasını [vəziyyətini] təftiş etmək üçün oraya yeni bir komissiya göndərilsin. Komissiyaya Amerika, İngiltərə, Fransa və İtaliya ordusu generallarından birer kişi daxil olacaqdır.

Sülh Konfransının buraxılması

“Jurnal” xəbər verir ki, Sülh Konfransını bu yaxın zamanda buraxmaq tərəfdarları çoxalmışdır. Amerikalılar və Klemanso Konfransın buraxılması əleyhinədirlər. “Matin” yazır ki, amerikalılar rəsmi surətdə Konfransın buraxılması əleyhinədirlər. Zira Məclisi-Alinin bir çox həll edəcəyi mühüm məsələlər vardır.

QƏZETƏLƏRDƏN**Nemeslər rus uniformasında**

Kovno [Kaunas] – Kurlandiya [Latviya] sərhədi Litvada alman əsakirinin təhəşşüdü [toplanması] davam edir. Almanlar Şavliyə rus uniforması ilə müləbbəs [geyinmiş] 1500 əsgər göndərmişlərdir. Litva

hökuməti buna qarşı Dövəli-Mötəlifə [Antanta] hökumətləri nəzdində etiraz etmişdir.

Kiyevdə bahalıq

Dabravollar tərəfindən işğal edilmiş Kiyevdə bahalıq eşidilməz bir dərəcəyə varmışdır. Çörəyin girvənkəsi 130-dan 150 rubləyə qədər, unun pudu 4 mindən 5 minə qədər satılır. Faytonçular minənlərdən hər dəfəyə 300-dən 500 rubləyə qədər alırlar. Məkulat [ərzaq] yox kimidir. Bazarlar büsbütün boşdur. Bolşeviklər Kiyevi təxliyə edərkən bütün ərzağı kəndliləri ilə aparmışlardır. Tibbi əcza [dərman] heç yoxdur. Əhali aclığa məhkum qalmışdır.

Zaqafqaziya ingilis əsakinin gətməsi ətrafında

“Tayms”ın axırıncı nömrələrinin birində Konnar Vambrin-Vilyamın ingilis əsakiri [qoşunları] tərəfindən Zaqafqaziyanın təxliyə edilməsi barəsində Londonda olan Amerika Komitəsinə müraciəti dərc edilmişdir.

İngilis istilasının nasıl başladığını, italyanların ingilis əsakinini əvəz etmədən imtinasını və sonra erməni-müsəlman müsədimələrini [toqquşmalarını] təsvir edərkən bəyan edirlər ki:

“İntixab edəcək [seçiləcək] bir yol bu saat odur ki, Zaqafqaziya istila qoşunlarının məsarifini İngiltərə ilə Cəmahiri-Müttəfiqə [Birləşmiş Ştatlar] hökumətləri bəlsunlar. Hərgah Amerika dövləti hal-hazırda Qafqaziya əsgər göndərməyi mümkün etməyirlərsə, o zaman orda saxlanılan ingilis ordusu qitənin [hissələrinin] və yaxud ingilis zabıtları komandası

altında başqa ordu qitənin məsarifətini dəröhdə eyləməlidir [öhdəsinə götürməlidir]. Hərgah bu qəbul edilməzsə, ingilis əsakinin çəkilməsi ilə Zaqafqaziya üzərində mədəni kontrol əbədiyyən itirilmiş olar.”

CÜMƏ GÜNKÜ MÜHÜM XƏBƏRLƏR

İngiltərə müsəlmanlarının müxtirəsi

İngiltərə qəzetəsi xəbər verir ki, bu yaxınlarda bir çox nüfuzlu şəxslərin imzası ilə İngiltərə hökumətinə bir müxtirə [memorandum] dəxi təqdim edilmişdir. Şübhə yoxdur ki, İngiltərə təbəəsi olan müsəlmanların və həmçinin başqa müsəlmanların ümidini izhar edici bu mühüm sənəd Lloyd Corc tərəfindən diqqətlə baxılacaqdır. Bu müxtirə isbat edir ki, Hindustan müsəlmanlarının Türkiyə hakimiyyətini [n] İstanbul üzərində saxlanması marağı indiyə qədər bəzilərinin ləğv etdiyi [səhvən zənn etdiyi] kimi quru ad deyil. Müxtirə Hindustan müsəlman əsgərlərinin İngiltərə məmləkətinə göstərdiyi ciddi xidmətləri yad edib, İstanbulun Türkiyədə qalacağı haqqında Lloyd Corcun verdiyi vədi göstərir.

- İngiltərə Həmkarlar İttifaqının ictimiasında [yığıncığında] əksəriyyəti-ara ilə qət edilmişdir [səs çoxluğu ilə qərara alınmışdır] ki, Rusiya Şura Hökumətinin yaxın zamanda ablukadan [blokadadan] xilas edilməsi tələb olunsun. Bu tələbat ümumi tətıl ilə müdafiə edilsin. Lloyd Corc hökumətinin istefası tələb edilsin.

- Liondan xəbər verirlər ki, İtaliya hökuməti polisə komissarlarına icazə vermişdir ki, Rusiyadan və Macarıstandan başqa bütün əcnəbi məmləkətlərə gədənələrə pasport verilsin.

- Fransada yenə hərə zamanı kimi əhəliyə çörək payı veriləcəkdir. Taxıl gətirilmədiyinə görə kartoçka ilə çörək verilməsi lazım görülmüşdür. Gündən-günə əhval ağırlaşmaqdadır.

- Amerika hökuməti San-Fransiskodan admiral Kolçak ordusu üçün 55 min tüfəng və 2 milyon yarım patron göndərmişdir.

- “A. P.” qəzetəsinin verdiyi məlumata görə, Yaponiya hökuməti Kolçaka xəbər göndərmişdir ki, Yaponiya Kabinəsi bolşeviklərlə mübarizə etməkdən ötrü Yaponiya əsgəri dəstələrindən heç birinin göndərilməsinə razı deyildir.

- Stokholmdan xəbər verirlər ki, şimali-qərbi cəbhədə Kareli[ya] sərhədində finlər tərəfindən bolşeviklər üzərinə hücum başlanmışdır.

- Kişinyovdan xəbər verirlər ki, romaniyalılar Dabravol ordusu ilə bərabər bolşeviklər əleyhinə əməliyyat açmaqdan ötrü Transilvaniyadan bir neçə alay geri çağırılmışlar.

Moskvada

Helsinqforsdan [Helsinki] xəbər verirlər ki, avqustun axırında Moskvada böyük həyəcan olmuşdur. Əhali və onlara

mülhəq olan [qoşulan] əsgəri dəstələr Şura hökuməti əleyhinə qalxmışdır. Əhval ciddidir.

Almaniya ordusu

Sürixdən xəbər verirlər ki, Berlin, Yena və Noyruppində alman dabravol ordusu təşkil edilməkdədir. Bu ordu Almaniyanın təxliyə etmək istəmədiyi Baltik sahili vilayətlərində bolşeviklər əleyhinə əməliyyatda bulunacaqdır. Müttəfiqlər isə sentyabra qədər məzkur [deyilən] yerlərin təxliyəsinə tələb edirlər. Hal-hazırda məzkur orduya 30 min nəfər daxil olmuşdur.

- Parisdən xəbər verirlər ki, Almaniya müahidənaməsi [sazişi] Məclisi-Məbusanda müzakirə edildiyi zaman Şapodelen izhar etmişdir ki, bu müahidənamənin cahan sülhünü və Fransanı təzə hücumdan təmin edəcəyinə ümidvar deyildir. Roberti təklif etmişdir ki, Fransa-İngiltərə-Amerika etilafından [razılışmasından] başqa, Fransa-İtaliya-Belçika ittifaqı əqd eyləsin [imzalasın].

- Vaşinqtondan xəbər verirlər ki, Xarici İşlər Komissiyası Almaniya ilə əqd edilmiş olan sülh müahidənaməsini və Cəmiyyəti-Əqvam [Millətlər Cəmiyyəti] sazişini Senata təqdimlə xahiş etmişdir ki, tezliklə ümumi sülhə nail olmaqdan ötrü bilatəbdil və qeyd [dəyişiklik və qeyd-şərt olmadan] qəbul edilsin.

- Fiumedən xəbər verirlər ki, bir neçə İtaliya əsgəri dəstəsi varid olmuşdur [gəlmişdir].

ƏLİFBƏ TARİXİNDƏ TÜRK LƏRİN VƏZİYYƏTİ VƏ TƏBDİLİ-HÜRUFAT

II

Əlifbanın tarixini buraya dərc etmədən qabaq, lazım gəlir ki, türklərin əlifba məsələsində tutduqları vəziyyətdən bir qədər bəhs edək.

Bu axır vaxtlara qədər yevropalılar biz türkləri ən vəhşi millətlərin cərgəsində göstərirdilər. Guya ərəblərin mədəniyyəti və hürufatı [həfləri] türklərin cəhldən xilas olmasına ümdə bais olmuşdur.

Həqiqətdəmi türklər islamı qəbul edincəyə qədər mədəniyyətsiz və əlifbasız, vəhşi bir millət imişlər? Ya da bunlar hamısı qərəzlə yazılmış böhtanlardır? Bu sualların cavabını əcnəbi mənbələrində aaramalı olsaq, daha gözəl nəticələrə rast gələrik.

Böylə ki, Çin müvərrixi [tarixçisi] Ma Duanlin yazır:

“Miladın 12-ci əsrində, yəni Yevropanın hənzaləmi-cəhl [cəhalət qaranlığı] içində bulunduğu əsnada uyğurların (Cığatay türklərin babalarıdır) şairləri və müvərrixləri vardı. Uyğur gəncliyi, uyğur ulularının çocuqları məktəblərdə tərbiyə edilirdilər. Bunlar yalnız oxumaq deyil, şeir və dastan da inşa edirdilər [söyləyirdilər].”

Digər bir fransız alimi yazır:

“Hyao Pinqin zamanında uyğurlar imperatorun hüzuruna bir səfir göndərərək Çin darülfünununda [universitetində] Lyao Li namındakı alimin kəndi məmləkətlərinə gəlməsinə və orada tədrisatda bulunmasına müsaidə istəmişdilər. Tələbləri isaf edildi [qəbul edildi; yerinə yetirildi].”

Bir alman müstəşriqi fon Le Coq yazır:

“Uyğur imperatorluğunun paytaxtı Xoço şəhəri idi. Turfan şəhərinin yaxınında bulunan Xoçoya bu gün Qaraxoca, yaxud Yeddişəhər (Семипалатинскъ) denilməkdədir. Burası imperatorluğun mədəniyyətə ən mütərəqqi, ən münəvvər dövrü miladın 8-9-cu əsrlərinə təsadüf edən Xoço şəhərinin xarabalarıdır. Xoçoda müəzzəm və heyratfəza bir mədəniyyət var idi. Bu mədəniyyətin bu günə qədər qalmış bərhəyat [yaşayan] şahidləri şəhərin əzim [əzəmətli] binaları və pək çox əlyazması kitablarıdır.”

Öz yurdlarında bir bu qədər parlaq mədəniyyətə malik olan babalarımız, əcəba, əqtari-cahana [dünyanın uzaq yerlərinə] axın-axın mühacirətlər yaparkən, oralarda hankı mədəni işləri görmüşlər?

Cavab üçün yenə əcnəbi mənbələrində müraciət edəlim. Böylə ki, doktor İskəndər Marki yazır:

“Torpaq altından çıxmış qayət qədim tuğlalarda mənquş [kərpiclərdə nəqs edilmiş] yazılarla ən son günlərin cəridələrində mətbu [qəzetlərində çap edilmiş] yazılar bizim irqimiz olan turanilərin şərəflərini hekayə edir. Turanilər İsadan üç min sənə əvvəl bugünkü İraqda Sumer-Akkad dövlətini və mədəniyyətini təşkil, xətti-mixini [mixi yazını] icad, Çində digər bir dövlət, 1240 sənəsində Japoniyaya doğru axın edərək orada malaylar ilə bilixtilat [qaynayıb-qarışaraq] Japoniya dövlətini təsis etmişlərdir. Yenə sonra eyni turanilər qərbə doğru axınlar icra edərək, əvvəla Attilaları, sonra da Mahmud Qəznəviləri, Çingizləri, Orxanları, Teymuruları vücuda gətirmişlərdir.”

Alman üləmasından [alimlərindən] Hüqo Vinkler yazır:

“Babil və Kəldaniyə mədəniyyətini təsis etmiş olan və xətti-mixini icad etmiş bulunan Sumer-Akkad qövmündən bir lisan qalmışdır. Kəldaniyə sıra ilə fərisilərin, makedoniyalıların və partların yədi-təsəllütünə [əlinə, hökmü altına] keçmiş olduğu zamanda, yəni xristianlığın zühuruna qədər bu lisan Babilistan və Kəldaniyədə lisanı-dini [din dili] və müqəddəs ədd [hesab] edilirdi. Binaənileyh [ona görə], əzmineyi-qədimədən [qədim zamanlardan] bu lisan Asiyayi-qərbdə həman latın lisanının Avropada ifa etmiş olduğu vəzifəni ifa etmişdir. Yəni lisanın əsl sahibləri məhv və nabud [yox] olduqdan sonra lisan bərhəyat qalaraq [yaşayaraq] 2000 sənəlik bir müddət üçün din, elm və fənn lisanı olmuşdur. Yalnız şu fərqlə ki, Sumer-Akkad lisanının tuli-həyatı [ömrünün uzunluğu] latın lisanından, heç olmasa, iki kərə uzundur!”

Böylə yazarkən, “Türk yurdu” məcmuəsi bunu da əlavə edir:

“Demək ki, kürreyi-ərzədən əvvəl təsis etmiş olan və bütün əzmineyi-qədimə mədəniyyətlərinin babası və validəsi olan Sumer-Akkad mədəniyyətinin və xətti-mixi icadının şərəfi haqqını hər kəsdən ziyadə əqvami-turaniyyə [Turan qövmləri] iddia edə bilər. Çünki Sumer-Akkadiyan lisanı türk lisanı kimi əlsineyi-türkiyyədən [türk dillərindən] ədd olunur. Zətən məhdi-bəşəriyyət və mədəniyyət [bəşəriyyətin və mədəniyyətin beşiyi] olan Asiyayi-qərbi heç bir zaman əqvami-turaniyyə hüzurundan [varlığından] xali [uzaq; boş] qalmamışdır.”

İndi gördünüzümü, oxucu qardaşlar,

babalarımızın babaları olan turanilərin dünyada nə böyük məziyyətləri [üstünlükləri; müsbət xüsusiyyətləri] varmış! Min illərcə özlərinə məxsus dilləri, dinləri, mədəniyyətləri və əlifbalı olarkən, əcəba, böylə bir millətə barbarlıq namını vermək rəvamıdır? İndi Yevropa qərəzkarlarına kamali-iftixarla irad edə bilərik ki, kürreyi-ərzədən əlifbayı-sövtiyyənin [səslərə əsaslanan əlifbanın] birinci mucidi [ixtiraçısı] finikəlilər deyil, ulu babalarımız Sumer-Akkadlardır. Zira Finikə əhlinin dövründən təxminən 3000 il keçdiyi halda Sumer-Akkadların dövründən 5000 il keçir. Yəni xətti-mixi Finikə əlifbasından 2000 il qabaqca icad edilmişdir. Məlum olduğu üzrə, xətti-mixi sövtidir [səslərə əsaslanır]. Pəs [elə isə], hecalı əlifbanın icad şərəfi bundan sonra türklərin babaları Sumer-Akkad namına gərək qalsın.

Hələ bu məsələdə bir az da cürətli olmaq istəyirəm. Deyirlər ki, xətti-sövtini finikəlilər icad etdikdən sonra əvvəlcə İbrani-süryanilər, sonra da ərəblər öz əlifbalarını biri-birininə oxşadaraq təşbihini [oxşarını] yapmışlar. Lakin biz bunu bilirik ki, turanilərin ixtirakərdəsi [ixtirası] olan xətti-mixi Finikə əlifbasından 2000 il qabaq dünyaya gəlmişdir. İkincisi də, Cəzirətül-Ərəb [Ərəb yarımadası] torpaqları əqvami-samiyyənin [Sami qövmlərin] tapdığı olmuşdur: gah İraqda, gah Şamda, gah da Fələstində, xülasə, Ərəbistanın müsaid yerlərində yaşayırdılar. Məcbur olduqları halda da mühacirət edirdilər.

Hələ Navuxodonosor dövründə samilərin ən böyük gürhunu əsir alaraq 70 il Babilə saxlamışlar. Ərəb əlifbasının ilk mucidləri bulunan süryani və İbranilər

əqvami-samiyyənin ən böyük şöbələrini təşkil edirlər. İbranın Cəzirətül-ərabdən Fələstinə hicrət etmiş olacaqlarında şübhə yoxsa da, ibtida [əvvəlcə] İraqa (sumer-akkadların Babilistanına) gedib, bə-dəhu [sonra] Fəratı keçərək Qüdsə getdikləri üçün “übur”dan müştəq olaraq [“übur” sözündən əmələ gətirilərək] ibrani denilmişlərdir.*

İştə, 2000 il İraqda davam etmiş əlifbanın tərtibini ibranilər İraqdan Qüdsə qaçdarkən süryanilərə və onlarla həmhüdd bulunan finikəliyə xəbər vermiş olsalar, mühəqqəq [şübhəsiz] deyilmi ki, ibranilərin xəbərinə istinadən finikəlilər bu macəradan sonra əlifba icadına şüru etmişlər [başlamışlar]. Bu zənnimizə dair hələ tarixlərdə bir şeyə rast gəlmədik. Bununla belə, burası sarsılmaz bir həqiqətdir ki, ilk əlifbanı finikəlilərdən 2000 il qabaq türklərin babaları sumer-akkadlar icad etmişlər.

Bu fəziləti bizim üçün Yevropa ərabi-fünunu [elm xadimləri] qazandılar. Sağ olsunlar.

İraqda böylə mükəmməl bir mədəniyyətin sahibi olan turanilər, əcəba, öz vətənləri Türküstanda, əğyar demişkən, köçəri bir haldamı yaşamışlar, ya da mədəniyyət asarından [əsərlərindən, nişanələrindən] burada da bir şey varmı? Əvət, varmı. Hətta yevropalıların indiki mükəmməl əlifbalarına oxşar əlifbaları da varmı. Neyçün heyran qaldınız? Sübutmu istəyirsiniz? Buyurun, iştə sübut:

Türklər islamı qəbul edincə, şamanlikdən nəsturi nəsraniyyətə [xristianlığın nəsturilik məzhəbinə], nəsturilikdən də islama keçərək üç dəfə din dəyişdirdilər,

* «Qamusi-türki»; «ayn» bəhsi.

dörd dəfə də əlifba. Lakin bir dəfə də dillərini dəyişdirmədilər. Bu fəqərə [fakt] sübut edir ki, türklər mədəniyyətin uğrunda hər şeylərindən keçmişlərsə də, dillərindən keçməmişlər. Bu dörd əlifbanın birincisi Orxun, ikincisi uyğur, üçüncüsü nəsturi və dördüncüsü də ərəb əlifbasıdır.

Təqribən 200 il əvvəldən bəri Sibiryanın cənubunda Yeniçay [Yenisey] mərasının yuxarı tərəflərində miftahı [açarı] naməlum bir lisanda, heç bir yerdə misli görülməmiş bir əlifba ilə mühərrər [yazılmış] bir taqım məhkukat [həkk olunmuş şeylər] bulunduğu Yevropaya məlum olmuş idi. Lakin bunun açarını heç kəs tapa bilməyirdi. Nəhayət, Kopenhagen filoloji müəllimi müsyö Tomsen 1893 sənəsi şü müəmmayi-müşkülü [çətin müəmmayı] həll edərək Orxun vadisi məhkukatının kaffəsini [hamısını] qiraət və tərcümə edə bilmişdir.**

Müsyö Tomsenin bu əsərindən anlaşıdır ki, bu Orxun yazıları türklərin ən qədim vaxtlardan istemal etdikləri [işlətdikləri] əlifbalarıdır. Hələ islamın zühurunda həman əlifba türklər arasında mütdəvil [işlək] imiş.

Orxun yazılarının istiqamətləri yuxarıdan aşağıya və sağdan soladır. Yəni sətirlər yuxarıdan aşağıya yazılır və ikinci sətir də bunun solunda bulunur. Hərəkə və nöqtə kimi əlamətlər hürufun üstünə və altına qonulmaz. 39 hürufun 5-i müsəvvitə [səsli, sait] və qalan 34-ü də samitədir. Bəzən bir sövtün [səsin] 2-3 hürufu (məsələn, q, k, b, y kimi) vardır.

Burası bu gün bizə qaranlıq görünür.

** Asimin “Ən əski türk yazısı” namıyla əsərindən iqtibas.

sə də, bu, səbəbsiz deyildir. Çünki əlifbanın tərtibində ən ziyadə lisanın tələffüz və ahəngi nəzəri-diqqətə alınmış və ona görə əşkali-lazimə [lazım gələn şəkillər] tərtib edilmişdir. Heyfa ki, mətbəələrdə Orxun hürufatı [şriftləri] olmadığından, burada yalnız bir neçəsini göstərməliyəm:

N = ö; D = y; I = ş; M = ld

Əcaib deyilmi, Orxun əlifbası bugünkü Yevropanın əlifbasını andırır?

Türklərin ikinci əlifbalı uyğur əlifbasıdır ki, bu da əski və yeni olaraq iki dürlüdür. Bu əlifbanın da əşkalını [şekillərini, formasını] burada göstərməkdən aciz qalaraq ancaq bunu qeyd etməliyəm ki, uyğur hərfləri, əsasən, uzun kəşidəli [cizgili] və üfqi xətlərdən ibarət olub sağdan sola yazılır. ع ظ ط ض ص ذ ح ث hərfləri olmadığı kimi farsın “j” səsi yoxdur. Əlif (ا) icabına görə ح ع xidmətini də görür. “B” işarəti “p”, “f” hərflərinin yerini tutur. “C” – “ç”, “j” səslərini də verir. “X”, “q”, “ayn” bir işarətlə göstərilir. س ز ض da böylədir.

Bu əlifbanın barəsində Nəcib Asim həzrətləri yazır:

“İştə, hətta safi türkcəni belə tamamilə yazammayan bu əlifba ərəbi və farisi ilə müləmmə [qarışiq] süni bir dili pək güc zəbt edə bilər.”

Şayani-təəccüb [təəccübə layiq] burasıdır ki, yevropalıların diqqətini cəlb etmiş “Qutadqu bilig” nam əsəri-mədəniyyə [mədəniyyət əsəri] uyğurların bu naqis əlifbalı ilə yazılmışdır. Əlifbanın bir bu qədər qüsuru onun tezəcə dəyişilməsinə bəis olmuşdur.

Böylə ki, türklər nəsturi dini ilə bərabər nəsturilərin Suriyadan gətirdikləri

bir əlifbalarını da qəbul etmişlər. Bu üçüncü əlifbanın süvər və əşkalına [surət və şəkillərinə] dair, heyfa ki, bir məlumat cəm edə bilmədik. Fəqət [Köprülüzadə] Məhməd Fuad əfəndinin “Tarixçeyi-xütut” [Xətlərin tarixçəsi] nam əsərində qeyd edilir ki, nəsturilər suriyalıların xütutundan təşəüb etdirərək [şöbəyə ayıraraq, qola ayıraraq] kəndilərinə məxsus bir yazı icad və istemal etmişlərdir [işləmişlər]. Bu yazıya sonraları “estrangeli” namı verilmişdir. Xətti-məzkur [adı çəkilən xətt] Asiyayi-Vüstada [Orta Asiyada] dəxi intişar edərək [yayılarq] Çinə qədər getdi. Estrangeli xəttinin şü intişari-fövqələdəsi [belə qeyri-adi dərəcədə yayılması] Asiyayi-Vüstada bir çox əlifbalar təşkilinə bəis olub, əzcümlə [o cümlədən] uyğur namı altında yaşayan türklər də işbu Suriya əlifbasının istemalını qəbul etmişlər. Nəsturi yazıları da yuxarıdan aşağı yazılırdı.

Təxminən 1000 il bundan əqdəm [qabaq] türklər dini-islama daxil olaraq, nəsturi xəttini tərkə, ərəb hürufatını da qəbul etmişlər. İştə bu dördüncü əlifbadır ki, türklər indiyədək işlənilməsinə davam edirlər.

Türklər müsəlmanlığı qəbul edərəkən, həman o vaxtlarda da ruslar xristianlığı qəbul etmişlər. Lakin türklər dördüncü əlifbaya iqdəm etdikləri [qədəm qoyduqları] halda, rusların heç bir əlifbası olmayaraq, fəqət xristianlıqla slavyan hürufatını qəbul etmişlər. Bu fəqərə [fakt] sübut etməzmi ki, türk mədəniyyəti ruslarınkindən daha qədimdir?

Nəsturi və ərəb hürufatı xaricdən gətirilmişdirsə, Orxun və uyğur əlifbalarını türklər vətənləri daxilində özləri ixtira etmişlərdir. Sair millətlər arasında əlifba

təbdili [dəyişikliyi] min illərdə bir dəfə itti-faq düşən nadir şeylərdən olduğu halda, türklər az bir vaxtda dörd dəfə əlifba dəyişmişlər. Bu sübut edir ki, sairələrin bu məsələdə ən qəliz təəssübi-cahilanəsi müşahidə olunduğu halda, türklər buna ən adi bir nəzərlə baxaraq, dillərinə uyamayan əlifbanı istədikləri vaxt ağırsızcasına atmışlar.

Əcəba, ərəb əlifbası türklərin bu ahəngi lisanına [ahəngli dilinə] uyğunmu göründü ki, bu tul [uzun] müddətdə onu mühafizə etmişlərdir?

Hamının məlumu olduğu üzrə, ərəb əlifbasının türk dilinə heç bir uyğunluğu yoxdur. Lakin onun bir bu qədər davamına bəis iki şey olmuşdur: əvvəla, xilafət məsələsi bəni-Abbasilərdən [Abbasi oğullarından] sonra Osmanlı sultanlarına intiqal etdiyi [keçdiyi] üçün qərb türkləri ərəb əlifbasının qaldırılmasına razı ola bilməzdilər. Saniyə [ikincisi], türklər bir bu qədər qovğa və müharibələrlə məşğul ikən əlifba kimi mədəni məsələlərin həllinə vaxtı-müsaid bulamamışlardır.

Ərəb əlifbasının dilimizə nə dərəcədə uyğunsuzluğunu göstərmək üçün qabaqca ərəb əlifbasının tarixini öyrənməliyiz. Bunun barəsində gələcək nömrəyə mürciət edilə.

axırı var

Fərhad Ağazadə

İQTİSADİYYATA BİR NƏZƏR

Qafqaziya türkləri 15-20 sənədir ki, cəhalət pərdəsini yırtıb atmış, ziyaya

doğru ciddi addımlar atmaqla az-çox mərifət kəsb edərək [qazanaraq], demək olar ki, qonşularından maarifcə o qədər də geridə qalmamışlardır. Lakin şimdüyə qədər yalnız elm aləmindən biz oxuyub-yazmağa əhəmiyyət verərək sənət və ticarətə o qədər də meyil və həvəs göstərməmişiz. Meyil, rəğbət göstərənlerimiz olmuşsa da, bir çox maneələr səbəbinə məqsədlərinə nail olamamışlar.

Nuh əyyamından qalma sənətkarlıqlarımız əsla tərəqqi etməmişdi. Onun səbəbi, əvvəla, həman fənlili (professional) sənət və ixtiraat hissələrindən məlumat-sız qalmamız, saniyə [ikincisi], müstəbid rus çar hökumətinin müsəlmanlara qarşı yürütdüyü siyasət və salisən [üçüncüsü], məzkur [deyilən] fənn və sənətlər xaçpərəst və yəhudilər əlində olduğuna görə, gənclərimizin xaçpərəstlər nəzdində qalıb sənət öyrənməsinə zidd olan hərəkəti mane olmuşdur.

Ümum millətin tərəqqisi elm və sənətlə olmuşdur. Ticarət, sənət və qənaəti olmayan millət mütləqə başqa millətlərin fəhləsi, daha doğrusu, nöker və əsiri olmuşlar.

Qafqaziyanın hər nöqtə və cəhətində ticarətimiz xarici əlindədir. Az-çox sənət və ticarət əhli varsa, onlar da İran müsəlmanlarındandır.

Biz nə qədər bu gün Qafqaziyada silah gücü ilə başqa millətlərə hakim olsaq da, mənaca axırda yenə onlar bizə üstünlük yapıb daima hökmranlıq edəcəklərdir. Məsələn, osmanlılar son zamanlarda elmə artıq dərəcədə həvəskar olmuş və bir çox şair, ədib, doktor və müəllimlər yetirməklə, sənət, ticarət və iqtisadiyyatla pək də maraqlanmamışlar.

Çünki vəziyyəti-siyasiyyətləri onları əsl-həyə [silaha] sarılmağa məcbur etmişdir.

Balkan müharibəsində bütün türklər əsgərlik yapıqları zaman Türkiyə daxilində ticarət və sənət yunan, rum, firəng, alman, yəhudi və ermənilər əllərində olduğundan, həman hakim türklərin ailələri daxili düşmənlər əlində dəstgir [əli-qolu bağlı, əsir] olduqlarını neçə arxadaş-larım bu növ şərh edirlərdi. Türklərin o zamana qədər bir dənə baqqal (baqqal) dükkanı belə yox idi. Ərzaqdan tutmuş, cəmi insana lazım olan zəruri şeylərin həpsini xaricilərdən almaq məcburiyyətində qalmış türk ailələri səhərdən axşam qədər məzkur [deyilən] tacirlər qarısında boynuburuq, zəlil bir halda min minnətlə gündəlik işlərinin təmininə ərzaq belə alammayırlardı. Çünki xaricilərin məqsədi iqtisada da müharibə açaraq türkləri məhv etmək idi.

Türk ailələri böylə bədbəxtanə günlər keçirməkdə ikən əcnəbilər hər gün istədikləri əlbisəni geyinir və xahiş etdikləri yeməlini yeyib işrətlə imrari-həyat edirlərdi [ömür sürüdürlər]. Çünki cəmi hübbat və əşya, mağazalarında bol bir halda ikən, yalnız onlar müsəlmanlardan gizlədilib öz üzlərinə açıq idi.

Sabahların Peradan – qarşidan zəngin geyinmiş xaçpərəstlər şişman və sağlam bir halda Sirkəçi – təzə körpünü keçib islam tərəfindəki çarşılara gələrkən körpüdə o qədər çox nəzərə gəlirlərdi ki, guya həqiqətən bunlar islam tərəfinə hücumu gedirlərdi. Mənada öylə idi. O tərəfdən müsəlmanların sərvətlərini əllərindən almağa hərəkət edirlərdi. Təbii, saat 2 radələrində divanxanalardan, hər tərəfdən yorulmuş, zəif türk çinovnikləri

evlərinə doğru getdikləri də az nəzərə çarpmayırdı. Məzkur türk məmurlarının ailələri gündüz büsbütün ticarəti əcnəbilərlə edib onlara böyük mənfəət verdikləri halda, axşamlar da o ailələrin ər-ləri Bəyoğlu tərəfinə işrətə gedib, olub-qalan paraları da onlar xaçpərəstlərə verməklə yalnız əcnəbiləri gündən-günə şişirirlərdi.

Möhtərəm qareləri [oxucuları] artıq yormayalım. Keçəlim mətləb üstünə.

Əvət, müharibə gedişində Türkiyə daxili fırtınalardan xilas olmaq üçün nə qədər mübarizə etdisə də, başa gəlmədi. Böyləliklə, sıxıntı altında yaşamış Osmanlı türk kütləsi Balkan müharibəsi bitər-bitməz bütün hissiyyəti ilə ticarət və sənət məsələsinə əhəmiyyət və diqqət verərək hər yerdə ticarətxanalər təsisinə iqdəm etməklə [başlamaqla], bütün əcnəbilər ticarətinə də protesto izhar etməyə başladı ki, bir-iki il zərfində böyük ticarətə malik olub, get-gedə əcnəbilərin ufaq tacirlərini təpikləyib püs-kürtdü. Məttəəssüf [təəssüf ki], böyük tacirlərinin çəngalından [caynağından] hələ də qurtulammamışdır. Çünki böylə əsarətdən rəha olmaq [qurtulmaq, xilas olmaq] pək də qolay iş deyildir.

Osmanlı hökuməti iqtisadiyyatın mühüm bir məsələ olmasını düşünməz deyildir. Həmişə düşünürdü. Fəqət yuxarıda ərz olunan kimi vəziyyəti-siyasiyyəsi öylə idi ki, yalnız ticarət və sənətlə deyil, silah və məmurla maraqlanırdı.

Şimdi tam 100 sənəyə qəribdir [yaxındır] ki, məzkur [adı çəkilən] hökumət Avropa hökumətləri altında alət olmuş, da-ima hərdən onların birisi ilə, daha doğrusu, ümumisi ilə mübarizəyi-həyat et-

mədədir. Bu mübarizə[də] baş-başa qovğaya tutuşan zavallı türklər, xarici düşmənlərə qarşı müsəlləh olub [silahlanıb] vətəni təhlükədən xilas etməyə çalışarkən, daxildə də xain əcnəbilərə etibar etməyib, ümum idarələri türklər əlinə vermək üçün məmurlar hazırlamaq və böyləliklə, gərək xaricdən və gərəkse daxildə kəndini düşmənlərin şərhlərindən müdafiə edirdi ki, artıq ticarət və sənətkar olmaya nə o qədər adamı və nə də vaxtı qalmamışdı.

Şimdi türklərin yeganə bir məqsəd və məramı var ki, o da bu sülhdən sonra rahat yaşamağa müvəffəq olarlarsa, hər yerdə ciddiyyəti-tamamla var qüvvələrini sənət və ixtiraat məsələlərinə sərf etməklə, kəndilərini əcnəbilər zənciri-əsərətindən xilas etməyə qeyrət edəcəklərdir, əminəm.

Bizim Qafqaziyada halımız Osmanlı türklərindən o qədər də eyi deyildir. İkinci bir misal götürəlim: türklər Qafqazıyanı işğal edərkən Naxçıvana da gəldilər. Naxçıvana gəldikləri zaman o həvalinin erməniləri türklərə təslim olmaqdan imtina edib hər qaçmışlardı. Yalnız Təzəkənd nam bir köydə ermənilər türklərə təslim oldular. Onları türklər bir ay xörəklədikdən sonra müraciətlərinə görə İrəvana köçürmək istədikdə, Naxçıvan müsəlmanlarının və türklərin sənətkar ehtiyacları olduğunu hiss edərək məzkur ermənilərin hər sənət bilənlərini toplayıb Naxçıvana götürdülər. O ermənilər tabəhal [indiyə qədər] Naxçıvanda işləyib böyük paralar qazanmaqdadırlar. Və əhali onlarla mütləqə xoş rəftar edir. Səbəbi yenə hər sənətsizliyimizdir. Çünki şimdiyə qədər Naxçıvanda ticarət və sənət

ermənilər əlində olmuş, müsəlmanlar yalnız əkin əkər, məmurluq yapar və xırda ticarət edərlərdi. Hərgah erməni sənətkarları Naxçıvana gəlməsəydilər, cəmi motorlu dəyirmanlar işləməyəcəkdə. Yeni cizmə və potin [uzunboğaz və yarım boğazlı ayaqqabı] tikdirmək mümkün olmayacaqdı və böyləliklə, türk əsgərləri unsuzluqdan ac qalacaqlardı; deməli, onlarsız müsəlmanlar bir çox maddi zərərlərə uğraşırlardı.

Bir Naxçıvanın sənətkarlar və iqtisadi işlərə nə qədər ehtiyacı olarsa, bir Azərbaycanın ondan min dəfə fəzlə “o növ adamlara” möhtac olduğu müəyyən və müvəzzəhdür [aydındır].

Totalım ki, bu gün Azərbaycan hökuməti bir əmr verir ki, nə qədər tren [qatar] yollarında depo, zavod, fabrixa və şəhər daxilində əcnəbilərdən ticarət və sənət əhli varsa, hər işdən əl çəksinlər, kəndimiz məzkur idarələri milliləşdirib də işlədəcəyiz, ol vəqt [o vaxt] görürüz ki, bizim bütün sənət və ticarətxanalarımız adamsızlıqdan bir suyu sovuşmuş dəyirman halını almış; ol vəqt görürüz ki, bir həftə keçər-keçməz bir çox şeylərin azlığı və tərəqqisindən [qiymət artışından] böhran başlanar və camaat bir-biri ilə şey üstə boğuşmaq halına gələr. Olvəqt görürüz ki, motoru dəyirmanlarımız, elektrik stansiyalarımız, avtomobil və gəmilərimiz hər dayandı və müsəlmanlar onları işlətmək əvəzində yalnız bir oxu-yazını eyi-kötü öyrənmişlər ki, öylə qələmlərlə də onların işlədilməsi pək dürüştür [çətindir]. Hünər o ki, nemətin bol vaxtında onun qədrini anlayasan.

Şimdi demək istəyirəm ki, “ilaci-vaqəə piş-əz-vüqu bayəd kərd”. Şimdidən

biz vətənimizin təxlisini [xilasını] və zamanı-atidə [gələcəkdə] balalarımızın cəfa çəkməməsi üçün bütün amal və əfkarımızı məzkur məsələ ilə məşğul edib onları indidən hazırlamalısınız ki, onlar gələcəkdə qazandıqlarını başqa millətlər cibinə tökməməklə bərabər, öz sərvətlərini öz əllərinə almağa müvəffəq olsunlar. Kəndi xammallarını kəndiləri hazırlasınlar və get-gedə özlərini fəhlə və əsirlikdən xilas etməyə çalışsınlar.

Rasizadə Əlirza

ERMƏNİ CÜMHURİYYƏTİNDƏ

– İrəvandan gələnələr –

Erməni Cümhuriyyəti daxilində müsəlmanlar üçün yaşamaq mümkün olmadığından, İrəvandan Tiflisə və Azərbaycana gəlmək üçün hər gün qafilələrlə İrəvan müsəlmanları fürsət gözləmək-dədirilər.

O cümlədən sentyabrın 2-də 30 evə qədər İrəvan müsəlmanları köçüb gəlmək istəmişlər.

İrəvandakı gürcü konsulunun Tiflisə gəlməsindən istifadə edərək onun vaqonu qoşulacaq qatarla gəlmək üçün konsul cənablarının təşəbbüs və müavinətini rica etmişlərdir.

Konsul, yanında əsgəri qüvvəsi olmadığından bunların mühafizəsinə söz verəmməmiş, fəqət gələnələr cürət edib gənə konsul gedəcək vaqon qatarında iki yük vaqonu alıb İrəvandan yollanmışlar.

Bu yeni mühacir müsəlmanların 40

nəfərdən ibarət kişiləri bir vaqonda yerləşmişlər, digər bir vaqonda da arvadlarını aylaşdırmışdirlər. Əşyaları da yanlarında olaraq İrəvan mövqifindən [stansiyasından] rahat yollanmışlar.

Konsul olduğu vaqonun üstündə gürcü baydağı var idi. Bu iki müsəlman vaqonları da konsul vaqonunun arxasına bağlı gedirmiş.

Eçmiədzin mövqifində poyezd [qatar] dayandığı vaxt erməni dəstələri bu müsəlmanlar olan vaqonların üstünə hücum halında bulunmuşlar, fəqət mövqif komendantı mane olmuşdur. Komendant sonra saldatlarını götürüb mövqifdən getdiyi anlaşılmışdır.

Poyezd mövqifdən hərəkətə başladığı zaman 10-15-ə qədər erməni saldatları müsəlman kişiləri olan yük vaqonuna hücum etmişlər. Vaqonun bağlı olan qapısını zorlayıb açmaq istəmişlər. Fəqət kişilər müdafiədə bulunub mane olmuşlardır.

Eyni zamanda digər bir dəstə erməni saldatı da müsəlman arvadları oturan yük vaqonuna hücum etmişlər. Hücumçular vaqonun bağlı qapısını güclə çəkib açmışlar. Sonra saldatlardan biri dırmaşib vaqonun içinə girmiş, yerdə qalan yoldaşları da vaqon getdiyi halda vaqon yanınca yüyürməkdə və vaqondan tutub sallanmaqda imişlər.

Gecə saat 3 vaxtı və qaranlıq bir halda idi. Vaqona girə bilmiş erməni saldatı vaqon içərisində arvadların yanlarında olan şeylərin daşayıb dışarı, yoldaşlarına tərəf tullamağa başlamış. Əşya ilə dolu bir sandığı bu içəridən, yoldaşları da dışarıdan olaraq vaqondan arvadlar arasından çəkib dışarı salmışlar. Yerdə olan yoldaşları çəkib aparmışlar.

Vaqonda soyğunçuluğa başlamış erməni saldatı arvadların üstündəki zinətlərə də əl uzatmış, bəzilərinin boynundan qızıl boyunbağı-filan çıxarıb götürmüşdür.

Binaənileyh [ona görə], arvadlar arasında səs-küy, havar səsləri ucalmış və ermənilər bizi öldürürlər, soyub-talayır-lar deyə ağlaşmalara qarışıq istimdad [imdad; yardım] səsləri eşidilmiş, arvadların ağlaşmaların və istimdad səslərini bütün vaqonların sənişinləri eşitmişlər.

Bu halı həmin qatarda getməkdə olan İrəvan gimnaziyası müəllimi rum Fatinov da görmüş və eşitmişdir. Gürcü konsulu isə bu əsnada yatırmış.

Müəllim Fatinov hücumçu erməni saldatlarına və ermənilərə səslənib məzəmmət etmiş, bir tərəfdən də müsəlman kişilər səslərini ucaltmışlar.

Lihaza [bu səbəbdən], vaqonda olan erməni özünü vaqondan yerə atmış, yoldaşları ilə bərabər çıxıb getmişlər.

Müsəlmanlar Sərdarabad mövqifində hökumət dəmiryol kontroluna (ki, o da həmin qatarda idi) bu halı şikayət etmişlər.

Kontrol bəratülqövl [protokol] yazmış, Eçmiədzin mövqifi ilə telefonla danışmış, əhvalı soruşmuş, nəhayət, heç bir nəticə çıxmamış. Orada cavab vermişlər ki, böylə hadisədən burada bir asar (?!) [nişanə] yoxdur.

Mühacir müsəlmanlar böyləcə gəlib Sənainə çatmışlar.

Aparılan sandıq bir qoca kişinin mali imiş ki, bütün var-yoxu onun içində imiş. Arvad əşyası ilə bərabər aparılan malların qiyməti yüz min manata qədər imiş.

Həm bu qarət də qara camaat tərə-

findən deyil, erməni hökumətinin mün-təzəm saldatları tərəfindən vəqə olmuşdur.

* * *

Sənaindən keçib erməni dəmiryolu ilə biri Qarsa, digəri İrəvana, evlərini çıxartmaq üçün getməkdə olan iki nəfər müsəlmanı ermənilər Kolagirəndə vaqondan endirib aparmışlar. Gedənlər bir daha geri qayıtmamışlardır.

M. B.

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Müsadirə olunmuş mallar

Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarəti camaata və Bakıda olan gəmi cəmiyyətlərinə elam edir [bildirir] ki, Mavərayı-Bəhri-Xəzər [Zakaspiysk] hökuməti tərəfindən azərbaycanlılardan və İran təbəələrinədən müsadirə olunan mallar ki, gəmi cəmiyyətlərinin anbarlarında mövcuddur, bilatəxir [təcili surətdə] sahiblərinə veriləcəkdir. Ona görə, mal sahibləri əllərindəki sənədat [sənədlər] ilə mallarını geri ala bilərlər. Dəxi bundan ötrü Nəzarətdən başqa bir icazə istənilməsi lazım deyildir.

Zəngəzurda

Üç gün əqdəm [qabaq] Zəngəzurdan varid olan [gələnlər] qaçqınların verdiyi məlumatlara görə, müsəlləh [silahlı] ermənilər yenidən müsəlmanlara hücum etməyə başlamışlardır. Bunların miyanında [arasında] Ararat hökumətinin nizami əsgər-

ləri dəxi vardırılar. Kəndisini yardımsız hiss edən minlərcə müsəlman camaatı vətənlərini buraxıb fərar edirlər. Bəzi müsəlman kəndləri müdafiədə davam etməkdədirlər. Bunlar kəndi nümayəndələri vasitəsilə Azərbaycan hökumətindən yardım diləmək fikrindədirlər. Ermənilərin axırıncı hücumlarından bir çox müsəlman kəndləri zərərdidə olmuşdurlar.

Mürsəl paşa

Batumdan alınan məlumata görə, bir qaç ay əqdəm [qabaq] İngilis Komandanlığının əmri ilə tövqif [həbs] olunmuş Mürsəl paşa Malta adasına göndəriləcəkdir. Başqa bir məlumata görə, paşanın nəfə [sürgün] olunması İngilis Komandanlığına hənz təəyyün etməmişdir [müəyyənləşməmişdir].

Rusiya ilə mal mübadiləsi

Rostovdan Ümürusiya Kooperativlər İttifaqının nümayəndəsi Bakıya varid olmuşdur [gəlməmişdir]. Məzkur [deyilən şəxs], “Prikaspi Soyuz Kooperasiyası” ilə Rusiyanın mübadiləsi və sıx əlaqəsi olması haqqında müzakirədə bulunur. Bakıda və Zaqafqaziyanın başqa şəhərlərində şöbələr açılması da gözlənilir.

Səadət məktəbində

275-ci nömrəmişdə elan olunmuş Səadət mədrəsəsinin “Səmədiyyə” şöbəsinə daxil olmaq istəyən çocuqların ərizələri Bakı qəzavətxanası [qazıxanası] cənbəndə [nəzdində] qəbul olunur həmin eylül [sentyabr] ayının 20-ci günündən səhər saat 9-dan 2-yə kimi. Və gecə kursları dəxi böyüklər üçün bu növdür.

Heyət rəisi Muxtar Kərimzadə

Parlaman komisionlarında

Hökumət məmurlarının yeni maaşları miqdarı haqqında qanun layihəsi bu günlərdə Maliyyə-Büdcə komisionunun müzakirəsindən qurtarıb Parlaman müzakirəsinə veriləcəkdir.

“Müsavat”a varid olan teleqraflar

- Kürdəmir camaatı tərəfindən “Müsavata”a böylə bir teleqraf varid [daxil] olmuşdur:

Biz Kürdəmir camaatı və ziyalılar Hökumətin başçısı Yusifbəyli cənablarının istefası haqqında iclas qurub müzakirədə qət etdik [qərara aldıq] ki, Parlaman dan və “Müsavat” fraksiyonundan prezident Yusifbəylinin şu istefasının əleyhinə protesto etmələrini rica edək.

*İclasın sədri: Məlikov
Katib: Mahmudov*

- Azərbaycan Dəmiryol xidmətçiləri və Hacıqabul mahalının camaatı tərəfindən “Müsavat”a böylə teleqraf varid olmuşdur:

Biz Azərbaycan Dəmiryolunun xidmətçiləri və Hacıqabul mahalının camaatı hökumətimizin başçısı olan möhtərəm Yusifbəyli cənabının istefa verdiyini eşidib, qurduğumuz iclasda qət etdik ki, məmləkətimiz başsız qalmaması üçün şu istefa əleyhinə protesto edib Parlaman üzvlərindən və sosialist fraksiyalarından prezidentimizin şu istefası qəbul olunmamasına səs vermələrini rica edək.

*İclasın sədri: Allahverdiyev
Katib: Cavanşir İsayev*

Təshih

Keçən nömrələrimizin birində İtti-

faq məscid[i] nümayəndəsi Mikayıl Hacı Baxış oğlu toplayıb Cəmiyyəti-Xeyriyyəyə verdiyi ianə 499 manat 50 qəpik olub da əvəzində 6069 manat 50 qəpik dərc olunduğunu Cəmiyyətin xahişinə görə təshih ediriz.

Cəmiyyəti-Xeyriyyədə

- Gilək məscidi nümayəndələri Hacı Yunis və Hacı Zeynalabdin cənabları 625 manat ianə toplayıb cəmiyyətə vermişlərdir.

- Qars mühacirlərindən Səfər Həsən oğlu yetim olduğundan, Cəmiyyəti-Xeyriyyə məzkuru [adı çəkilən şəxsi] Yetimlər yurduna qəbul etmişdir.

Birja

Kerenski minlik 1.120 manat, 250-lik 1.060 manat və xırda 2 faizdir. Nikolay 5 yüzlüyü 1.250 manat, yüzlüyü 350 manat və xırda 70 faizdir. Gümüş manat 45 manat və xırda 20 manatdır. Osmanlı altun lirəsi 525 manatdır və kağız lira 125 manatdır. Tiflis parası 45 manatdır.

YAŞIL QƏLƏM

Cümə günü axşam saat 6-da Parla- man binasında “Müsavət” firqəsinə mənsub odada “Yaşıl qələm” dərnişinin ikinci ümumi iclası vəqə oldu.

İclasda cəmiyyətə aid bir neçə məsələlər haqqında sədr tərəfindən məlumat verildikdən sonra, ruznameyi-müzakirət [müzakirə gündəliyi] baxılmağa başlandı.

İlk əvvəl idarə üzvü Əli Yusif əfəndi tərəfindən Hüseyin Cavid bəyin “Bən is-

tərəm ki” və “Nəcmi-geysudar” [“Quyruqlu ulduz”] ünvanlı şerləri haqqında yazılmış təhlil oxundu, bütün məclis əhlinin məmnuniyyətini mövcib [məmnuniyyətinə səbəb] oldu.

Sonra mərhum Abbas Səhhətin “Yay gecəsi” ünvanlı uzun mənzuməsi oxundu. Məclis qərar qoydu ki, işbu şeir təhlil edilərək gələcək iclasa təqdim edilsin.

Mərhum Sabirin həyat və tərcümeyihali barəsində oxunacaq məruzə hazır olmadığından, gələcək iclasa təxir edildi. Əlavə olaraq, dərnək qərar verdi ki, lazım gələndə yerlərinə müraciətlə, mətbusu [çapı] bitmiş əsərinin təkrar təb və nəşrinə təşəbbüs edilsin.

Məclisin sonunda Səfiqulunun bir qəzəli oxunub dərnək tərəfindən təhlil edildi.

Axırda dərnişin yazı yarışı idarə tərəfindən elan edildi. Bu yarışın təfsilatı ayrıca elan ediləcəkdir.

AZƏRBAYCANDA

Cənubi-qərb Azərbaycan hadisatı ətrafında

Rəisi-vükəla [Baş nazir] həzrətləri atıdəki [aşağıdakı] teleqramı almışdır:

“Türk-azərbaycanlılar ilə məskun Vedibasarı və Sürməli qəzalarının müvəqqəti də olsa Ermənistanı tabe edilməsi imkan xaricindədir. Doğma vətənlərinin hər qədəm torpağını qanlarına müləmmət edib [boyayıb] yarısı tələf edilmiş məzkur [deyilən] mahal müsəlmanları Azərbaycana mülhəq olmaq [birləşmək] və müqəddəs hüquqlarını istirdad [geri almaq]

yolunda bir çox fəlakətlər keçirmişlər. Hər müsəlmanın namusu və insafı bunu tələb edir ki, Böyük Vədi qəhrəmanlarının qanları hədəf getməsin. Binaənileyh [ona görə], İrəvan vilayəti müsəlmanlarının ümumi ictiması [yiğıncağı] zati-alilərinizdən istirham [xahiş] edir ki, Vedibasarı ətrafı və Sürməli qəzasının bitərəf məntəqəyə daxil edilməsi üçün sərifi-əhtimam edib [səy göstərib] təkidatda bulunasınız.

İdarə sədri: Makinski”

Lənkərandan

Xüsusi

[Mehmandarov] Səməd paşa ilə görüşmək.

Sentyabr ayının 9-cu günü axşam saat 7-də Astara qəhrəmanı, öz vətəninin düşmənlərlə il yarım islamıyyət namına vuruşan, bolşeviklərlə milliyyət namına dava edən və oğlanlarının tələf olmasına “uf” deməyən Hüseyin Ramazanov Hərbiyyə naziri Səməd paşa həzrətlərinə təqdim olundu.

Hərbiyyə naziri məzkur [adı çəkilən] Hüseyin Ramazanovu qəbul edib öz yanında oturdur, Səməd paşa Ramazanovun oğlanlarını diri görmədiyinə pək təəssüf edib Hüseyin əfəndini əmin edər ki, hökumət onu həmişə əziz saxlayacaqdır. “Hökumət Ramazanov barəsində qəzetlərdə çox oxuyub və çox eşitmişdir” deyər Səməd paşa Ramazanov oğlanları barəsində sər-səlamətlik edər [başsağılığı verər].

Hüseyin Ramazanov vida etdikdə Səməd paşa onu Lənkəran əhalisinə məlum etməyi tövsiyə edər ki, yığılan yeni əxzi-əsgərlər [hərbi çağırışçılar] həpsi öz şəhərində öyrənib qalacaqlardır, başqa

yerə getməyəcəkdir.

Hüseyin əfəndi paşanın əlini öpüb odadan çıxır.

Hüseyin Ramazanovla dəxi mücahidlərdən Məhəmmədəli Əsgərov orada paşa hüzurunda yaxşı qəbul olunur. Səməd paşa onun haqqında dəxi yaxşılıq göstərir. Böylə bu iki mücahid başçıları Hərbiyyə naziri tərəfindən hüsni-qəbul olundular.

Lənkəranda səfərbərlik

Lənkəranda səfərbərlik məsələsi arıq dərəcədə yaxşı gedir.

Sübhədən təyin günü yeni türk cavanları böyük dəstə ilə zurna-qaval çaldıraraq şəhərin küçələrində dolaşırdı. “Yaşasın Hökumət!”, “Yaşasın uşaqlar!” sədaları asimana bülənd olurdu. Təzə cavanlardan kimisi oynayıb, kimisi bağırır və kimisi “Əsgər getməyə hazır olaq” deyir.

Şəhər tam şad olmuşdu. Böyük cavanlar dəstəsi Əkbərov evinin qabağına toplaşmış Hərbiyyə naziri Səməd paşa həzrətləri tərəfindən əsgərliyə təbrik olunub şəhərdə qalmalarını eşitdilər.

Ədliyyə naziri [Aslan bəy] Səfikürdski həzrətləri müfəssəl nitqində əsgərlik, cümhuriyyət və istiqlalıyyət müdafiəsini tövsiyə edib, düşmən, əsgərin çoxluğundan vahiməyə düşüb qəsb etdiyi Lənkəranı, vətən torpaqlarımızı geri verməyə məcbur olmasını deyib, Muğan barəsində və başqa şəhərlərimizin Azərbaycan hökumətini tanımağı barəsində bəyanat verdi. Axırda Səməd paşa həzrətlərinin gözəl surətdə fəaliyyətindən dəxi xəbər verdi.

Bu arada böyük dəstə “Yaşasın Səməd paşa!” dedi.

Burada müəllim İshaq Möhsünzadə nitqə başlayıb, “Əsgər getməyə hazırlaşmışıq, bədənimizdə türk qanı qurumayıb, istiqlaliliyyətimizi müdafiə etməyə var qüvvəmizlə çalışacağıq, zülmün topu var, gülləsi var, qəl’əsi varsa, haqqın da bükülməz qolu, dönməz üzü vardır” deyib, uzun nitqinə xitam verdi.

Camaat “Yaşasın millət!”, “Yaşasın Azərbaycan!” deyib natiqi əllər üstə bir neçə qədəm apardılar.

Dəstə zurna-qaval səsi ilə gedərkən, Kiçik Bazar məhəlləsi cavanlar dəstəsinə dəxi mühləq olub [qoşulub] böyük bir gurultu və alqışlarla hökumət divanxanası olan Xan evinin qabağına cəm olub, qubernatorun görüşməsinə müntəzir idilər. “Yaşasın əsgərlər!”, “Yaşasın zabitan!” səsi ərsə çıxırdı.

Nəhayət, vali həzrətləri nümayan olduqda [göründükdə] gurultulu alqışlarla nitqə başladı:

“Lənkəranlı qardaşlarım! Siz bu gün əsgərliyə gəlmisiniz. Mən sizdən çox razıyam. Hökumət sizlə bu gün fəxr edir. Necə burada bu növ yığışmısınız, mən arxayın oluram ki, hökuməti dəxi böylə müdafiə edəsiniz. Allah sizdən razı olacaqdır. Yaşasın Azərbaycan!” – dedikdə camaat “Yaşasın” sədələri ilə valini çağırıdılar.

Bu vaxt camaat arasında qoca Xəlil bəy Kələntərli cənabları qubernatora xitabən: “Cənab qubernator, biz ağsaqqallar dəxi, hazır durmuşuq. Bizə də silah ver, gedək öz millət və vətən düşmənləri ilə müharibə edək” deyəndə, vali: “Çox sağ ol, atam! Biz cavanlar ölənə kimi, siz qocalar müharibəyə getməyəcəksiniz. Nə vaxt biz vətən yolunda ölərsək, sonra

sizə növbə yetişər” deyə camaatın alqışları ilə dayandı.

Yenə də müəllim Möhsünzadə uzun, bəliğ [bəlağətli, ifadəli] və mütəəssir [təsiri] nitq söyləyib, cavanları[n] millət naminə ittihad etmələrini və düşmən qənşərində vuruşmalarını təkrar etdi.

Sonra vali Lənkəran işğalında böyük zəhmət çəkməsinə dəxi razılıq etdi. Sonra qazi və dəxi sonra Molla Məhəmmədəli axund əsgərlikdən danışdılar. Camaat yenə də zurna-qaval çala-çala və “Yaşasın əsgərlər!” deyə-deyə Əxzi-Əsgər [Hərbi Çağırış] idarəsinin qənşərinə toplanıb yazılmağa başladılar.

Yaşasın Lənkəranın cavan əsgərləri!

T. Ş.

MƏKTUB

Müdiri-möhtərəm!

Zəngəzur qulluqçularına göndərmək üçün hökumət mənə bir milyon pul vermişdi. Mən də pulu təhvil alıb yola düşdüm. Birahə [dolanbac yol] ilə gedib Bazarçayı adlanan yerdə azdım. Dörd gün dağlarda dolanıb yolu bir yerə çıxara bilmədim. Dördüncü gün kənardan bir kənd görüb gəldim kəndə. Həmin kənd Quşçubilək adlı bir erməni kəndi imiş. Kəndə çatdım axşama dörd saat qalmış gördüm ki, kənd erməni kəndidir.

Ermənilər mənə görüb müsəlləh [silahlı] mənə əhatə etməyə qərar verdilər. Mən isə naəlac qaçmaq fikrinə düşdüm. Ermənilər hər tərəfdən atəş açdılar, mən də bunlara atəş açıb qaçırdım. Xülasə, axşama kimi qabağa düşən erməniləri

güllələyə-güllələyə qaçırdım. Ta axşam olub qaranlıqdan istifadə etdim. Atıma da güllə dəymişdi. Gördüm ki, at gedə bilməyəcək, atdan düşüb pulu və xurcunu götürüb qaranlıq, yol yox birahə ilə qabağım haraya gəlir gedirdim. Axırda bir qayaya rast gəldim. Bərk yorulmuşdum, dəxi ermənilərdən də bir səs yox idi.

Qayanı dolaşıb bir gizlin yerini tapdım, pulu, xurcunu gizlədib, bir qədər dincimi alandan sonra gəlib Şəhlə obasına çatdım. Şəhlə camaatı əvvəl mənə erməni hesab edib, çox əziyyət etdilər. Sonra bir nəfər hacı və camaat yüzbaşısı mənə tanıyıb camaatı sakit etdilər ki, bu, qalalı [şuşalı] Əfrasiyab Əzimov. Və xülasə iki gündən sonra həman yüzbaşı hacı ilə bahəm mənə də bir at verib gəldik atım qalan yerə. Atdan bir əsər görməyib gəlib qayadan pulu və xurcunu götürüb dəxi məhəlli-möv’uda [vəd olunan yerə] gedə bilməyib, qayıdıb Şuşa şəhərinə pulu hökumətə təhvil verdim.

Əfrasiyab Əzimov

ELANLAR

Bayılda

Ev satılır. Sahibindən xəbər almaq olar. Telefon nömrə 36-47

9075

İtibdir

Məşhədi Mehman Aslanzadənin Şuşa şəhərindən aldığı pasportu itib. Etibardan saqitdir [etibarsızdır].

9074

Satılır

Baqqaliyyə mağazası üçün təzə şüşə obstanovka. Olqinski küçə, “Qafqaz-Merkuri” qarşısında. Həsənovun limonad dükanı.

9065

İtibdir

Heydər Qulu oğlunun Zəngəzur qəzasından aldığı pasportu itib. Etibardan saqitdir.

9072

İtibdir

Hacı Əbdülhüseyn oğlu Novxanı kəndindən aldığı pasportu itib. Etibardan saqitdir.

9073

İtibdir

Hüseynağa Rzayevin Zaqafqaziya Ruhani İdarəsindən aldığı metrik şəhadətnaməsi itib. Etibardan saqitdir.

9069

İtibdir

Rzağa Rzayevin Zaqafqaziya Ruhani İdarəsindən aldığı metrik şəhadətnaməsi itib. Etibardan saqitdir.

9070

İtibdir

Nabat xanım Rzayevanın Zaqafqaziya Ruhani İdarəsindən aldığı metrik şəhadətnaməsi itibdir. Etibardan saqitdir.

9071

Qaliçələr [xalçalar]

Əldən, ələlxüsus evlərdən qaliçələr alıram. Telefon nömrə 26-51. Hər gün saat 10-dan 2-dək və 6-dan 7-dək.

9052

Doktor M. İ. Lurye

Əmrəzi-zöhrəviyyə və daxili naxoşluqları qəbul edir. 914 və 606 müalicəsi. Qəbul edir hər gün səhər saat 8-1-ədək; axşam saat 4-

7-yədək. Ünvan: Vorontsovski küçə, nömrə 45, Bandarnının küncündə, yolu Bandarnıdan, nömrə 8, 3-cü mərtəbə. Telefon: 17-06 və 52-36.

7406

Xəzər dənizində posta, sənişin və yük gəmilərinin hərəkəti

Bakı-Ənzəli

15-ci körpüdən səşənbə [çərşənbə axşamı], cümə və bazar günləri saat 4-də.

Bakı-Tazəşəhər (Krasnovodsk)

15-ci körpüdən düşənbə [bazar ertəsi], çarşənbə və cümə günləri saat 5-də.

Bakı-Salyan

19-cu körpüdən bazar, səşənbə, çarşənbə və cümə günləri saat 4-də.

Bakı-Ənzəli-Şahsavar-Məşhədsər-Bəndər Gaz və geri

17-ci körpüdən çarşənbə günü saat 4-də.

Bakı-Hasənqulı-Bəndər Gaz-Məşhədsər və geri

17-ci körpüdən səşənbə günü saat 4-də.

Petrovsk-Fort-Aleksandrovsk-Quryev və geri

Paroxodlar Petrovskdan pəncşənbə [cümə axşamı] günləri saat 4-də çıxırlar.

Bakı-Lənkəran-Astara

17-ci körpüdən düşənbə, səşənbə və şənbə günü saat 4-də.

Bakı-Petrovsk

15, 24 və 25-ci körpülərdən səşənbə, pəncşənbə və şənbə günləri saat 4-də.

T-178

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası Gövhər xanım Qazızadə

Vəzi-həml edənlər hər bir vaxt, gələnlər xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edilir. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsamama Vasserman çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur. Adres: Armyski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

T-321

Arvad diş həkimləri

Z. A. Səxter və xanım

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qazma və hər növ qayıma dişlər. Dişlərin yaxşı qayırılması təmin olunur. Kənardan gələnlər üçün tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir.

Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. Voronsovski küçə 17 nömrəli evdə, paradni qapıdan.

10218

Berlin Darülfünunu doktoru

S. İ. Kopeliovıç

Daxiliyyə və əsəbiyyə naxoşluqları qəbul edir səhər saat 10-dan 1-ədək, axşam saat 5-dən 7-yədək. Elektrik müalicəsi, 606 və 914 müalicəsi və qeyriləri.

Adres: Vorontsovski küçə nömrə 17, 2-ci mərtəbə. Telefon nömrə 50-28 və 93.

10244

Doktor Hacı Fətulla Ağaalizadə

Daxiliyyə və canda olan mərzələrə və həmçinin uşaqlara məxsus azarlara müalicə edir. Mərizləri [xəstələri] hər gün səhər saat 7-dən 10-ədək və axşam saat 4-dən 7-yədək qəbul edir. Adres: Şamaxı küçəsində 14 nömrəli evdə. Telefon 19-27.

9016

Diş həkimi

Semyon Aronoviç Kaqan

(18 il xarici məmləkətdə təcürbə almış)

Təzə işlər və yaxşı materiallardan işlər qəbul edilib hazırlanır. Qəbul olunur səhər saat 9-dan 1-ədək; axşam saat 4-dən 6-yədək.

Ünvan: Ofiserski küçə, nömrə 4, Nikolayevski küçənin küncündən ikinci ev.

9046

Doktor Əliheydər Allahverdiyev

Naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Hər

gün səhər saat 8-dən 9-ədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. İçəri şəhər Bolşoy Minaretski küçə, nömrə 1. Bağın qarşısında. Telefon nömrə 36-21.

9051

Diş həkimi S. İ. Kobılitskaya

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Dişlərə müalicə edir, kauçuk və qızıl üzərində dişlər qayırır. Vorontsovski, nömrə 12, Poçtovı küçənin küncündə. Telefon 22-17.

9026

Petroqraddan gəlmiş doktor

İshaq Avetisoviç Atayans

(professor Mixaylovun müavini)

Mamalıq, qadın və urologiya naxoşluğuna mübtəla olanları qəbul edir. (Bövl [idrar] yolu azarına, köhnə və təzə süzənəyə müalicə edir.) Bövl yolunu elektrik aləti ilə müayinə edir. Hər gün saat 3-dən 6-ya kimi. Çarşənbə günləri fəqirləri pulsuz qəbul edir.

Ünvan: Telefonu küçə, nömrə 6.

7444

Diş həkimi

B. M. Şternin

Voronsovski küçə, nömrə 22, Karantının küncündə. Telefon nömrəsi 48-15.

Dişlərə müalicə olunub doldurulur, kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırılır, dişlər ağrısız çəkilir. Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək. Qiymətlər münasibdir.

9060

Doktor

Mustafa bəy Hacıqasımov

Mamalıq və qadın naxoşluqlarını qəbul edir. Hər gün cümə günlərindən başqa saat 4-dən 6-a qədər. Vorontsovski nömrə 17. Kabinə telefonu 34-78.

9032

Doktor

Nikolay Mixayloviç Mdivani

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Daxili naxoşluqlar. Qəbul edir hər gün səhər saat 8-10-dək, axşam saat 5-7-yədək.

Ünvan: Vorontsovski 15, Qubernskinin küncündə. Telefon 6-78.

9047

Diş həkimi

S. M. Hamburg

Təzə işlər, qızıl, kauçuk, platina üzərində dişlər qayırılır. Qəbul olunur saat 9-dan 2-yədək, 4-dən 6-yədək. Nikolayevski caddə 21, Parlaman qarşısında. Telefon 5-96.

9056

Diş həkimi

Viraxobskaya

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Kauçuk və qızıl üzərində dişlər qayırır. Voronsovski, nömrə 21. Gimnaziçeskinin küncündə.

9022

Elan

Ümuma elan olunur ki, Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarəti tərəfindən Bakı müalicəxanalarına ağ və yara bağlayan materiallar verilir. Həmin materiallar ərzi-hal [ərizə] vermiş müalicəxanalara Hacı Zeynalabdin Tağıyevin fabrika skladından buraxılır. Bəzi müalicəxanalar bu materialları almışlar. Almamış olan müalicəxanalar isə ərzi-hal ilə Nəzarətə müraciət edə bilərlər.

T-254

Elan

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsi bununla Bakı camaatına elan edir ki, Bakı-Biləcəri yolundakı 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95 nömrəli poyezdlərə sentyabrın 10-dan etibarən baqaj qəbul olunur.

T-253

Elan

Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarəti Bakı paroxod cəmiyyətlərinə və bununla maraqlananlara elan edir ki, Azərbaycan və İran təbəələrinin Zakaspi hökuməti tərəfindən zəbt olunan malları indi paroxod cəmiyyətləri skladlarında dirlər və bu malları sahibləri icazəsiz, fəqət mallar onların olduğunu təsdiq edəcək vəsiqələrlə ala bilərlər.

*Nazir: [Ağ] Əminov
T-262*

* * *

Azərbaycan Posta və Teleqraf məktəbinə yenidən altı aylıq kursa ərizə qəbulu başlanmışdır.

Məktəbə qəbul olunacaq: Türk lisanını bilməyə mövcud edadi məktəblərin birisindən təhsili haqqında əlində altı klasın itmamı [bitirilməsi] üçün şəhadətnaməsi olan şəxs. Qəbul olunacaq əşxas [şəxslər] mükəlləfiyyəti-əsgəriyyədən [əsgərlik mükəlləfiyyətindən] kursu qurtarana qədər azad olacaqdır. Kursu bitirdikdən sonra göstərdiyi fəaliyyət və müvəffəqiyyətdən dolayı istedadına müvafiq Posta və Teleqraf dəvairində [dairələrində] ona məsuliyyətli vəzifə veriləcək.

Ərizə qəbul olunur: iş günləri hər gün saat 11-dən 3-ədək Posta və Teleqraf Nəzarətinin dəftərxanasında (Naberejni, Mirbəbəyevin mülkündə) və Azərbaycan Posta və Teleqraf nahiyəsi müdiri dəftərxanasında.

*Posta və Teleqraf Nəzarətinin
dəftərxana baş müdiri Blajevski
Kargüzar R. Rəhimli
T-244*

Elan

Bakı Mahal Kəndçilər İttifaqının həmin sentyabr ayının 10-nda vəqə olan iclası qərarı mövcubincə, İttifaqın idarəsi Sənaye, Ticarət və Ərzaq Nəzarəti binasında 64 nömrəli evə köçürülmüşdür. Çit və qənd ovuntusu İttifaqın xüsusi anbarından Sisianovski

küçədə kəndçilərə bu halda buraxılmaqdadır. İdarə hər gün səhər saat 9-dan 2-yacən və axşamlar saat 6-dan 8-ə kimi açıqdır.

İdarə

**Müdür:
Hacıbəyli Üzeyir**

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR**Teleqraf xəbərləri**

səh. 314. “Pskov, 17 eylül”: qəzetdə “Pskov” yerinə “Moskva” getmişdir. Estoniya ilə Sovet hökuməti nümayəndələri arasında müzakirələr Pskovda davam edirdi.

Qəzetlərdən

səh. 315. “Kurlandiya sərhədi Litvada”: qəzetdə “Litvada” sözü təhrif edilmişdir.

“Şavli”: Litvanın şimalında şəhər; indiki Şauley [Šiauliai] şəhəri.

Əlifba tarixində türklərin vəziyyəti və təbdili-hürufat

səh. 318. “zəlamı-cəhl”: qəzetdə “zülmi-cəhl” getmişdir.

“fon Le Coq”: Alman aliminin soyadı qəzetdə təhrif edilmişdir.

səh. 319. “Türk yurdu”: İlk dəfə 1911-ci ildə İstanbulda nəşr edilməyə başlayan jurnal. Qayəsi “Türklüyə xidmət etmək və faydalı olmaq” şəklində ifadə edilən jurnalın birinci yayım dövrü 1918-ci ilə qədər davam etmişdir. İkinci yayım dövründə (1923-1931) jurnal Ankarada nəşr edilmişdir. “Türk yurdu” jurnalında dövrün bir çox qabaqcıl ziyalısının, o cümlədən Ziya Gökalp, İsmayıl Qasıralı, Yusif Akçuralı, Əhməd Ağaoğlu, Məhməd Əmin Yurdaqul, Fuad Köprülü və başqalarının imzalarına rastlanır.

“Hələ Navuxodonosor dövründə...”: e. ə. 605-562-ci illərdə hakimiyyətdə olmuş II Navuxodonosor nəzərdə tutulur.

səh. 320. “«Qamusı-türki»; «ayn» bəhs-i”: türk alimi Şəmsəddin Saminin hazırladığı türk dilinin izahlı lüğəti “Qamusı-türki” nəzərdə tutulur; “übur” və “ibrani” sözləri ərəb əlifbasında “ayn” hərfi ilə başlayır. Ş. Sami öz izahlı lüğətində “übur” sözünü belə izah etmişdir: “Übur: keçmə, atlama, bir suyun otə yaxasına keçmə; ibranilər Həzrəti-

İbrahimin məyyətinə Babili tərkə Fərat məcrasını übur etdiklərindən, ibrani təsmiyə olundular.”

“Asim”: türk alimi Nəci Asim nəzərdə tutulur.

səh. 321. “...burada yalnız bir neçəsini göstərməliyəm”: Orxun əlifbasının şrifləri olmadığından, müəllif Orxun hərflərinə bənzəyən latın əlifbası hərflərindən istifadə etmişdir; misalları eynilə saxladıq.

“hərflərinin yerini tutur”: qəzetdə “hərflərinin” yerinə “çoxlarının” getmişdir.

“Qutadqu bilig”: XI əsrdə yaşamış türk mütəfəkkiri Balasaqunlu Yusif Xas Hacıbin əsəri. Türk dili və ədəbiyyatının ən böyük qaynaqlarından biri olaraq qəbul edilir.

İqtisadiyyata bir nəzər

səh. 323. “Türklərin o zamana qədər bir dənə baqqal (baqqal) dükkanı belə yox idi.”: “baqqal” sözü ərəb əlifbası ilə iki fərqli imlada yazılmışdır.

“Pera”: İstanbulun Avropa hissəsində yerləşən Bəyoğlu ilçəsinin köhnə adı. Adı yunanca “qarşı tərəf; o biri tərəf” mənasına gəlir. Tarix boyu daha çox azlıqların yaşadığı, xarici ölkələrin diplomatik nümayəndəliklərinin yerləşdiyi rayon olmuşdur.

“Sirkəçi”: İstanbulun Avropa hissəsində, Fatih ilçəsində, dəniz kənarında rayon.

“Bəyoğlu”: İstanbulun Avropa hissəsində yer alan ilçələrdən biri.

səh. 324. “ilaci-vəqəə piş-əz-vüqu bayəd kərd”: “bir işin çarəsini, o iş olmamışdan eləmək lazımdır” (farsca)

Erməni Cümhuriyyətində

səh. 326. “M. B.”: “Azərbaycan” qəzetində bu imza Mirabbas Mirbağırzadəyə məxsusdur.

Azərbaycanda

səh. 330. “Zülmün topu var, gülləsi var, qəl’əsi varsa, / Haqqın da bükülməz qolu,

dönməz üzü vardır”: Türk şairi Tofiq Fikrətin “Millət şərqi” adlı şeirindədir.

Elan

səh. 334. “Bakı Mahal Kəndçilər İttifaqının...”: bu elan qəzetdə yarımçıq qalmışdır.

Bazar ertəsi, 22 sentyabr 1919-cu il, nömrə 279

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Düşənbə, 26 zihiccatül-haram sənə 1337. 22 eylül 1919 sənə.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalətin mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 40 rublə, 2 aylığı 70 rublə, 3 aylığı 100 rublə. Bakı üçün 1 aylığı 35 rublə, 2 aylığı 60 rublə, 3 aylığı 90 rublə. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-nədək heasb olunur.

Elan fiatı: birinci səhifədə sətri 5 rublə, axırncı səhifədə sətri 4 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rublə.

İNNA LİLLAHİ VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Cavad Rüstəmov və Ələkbər Məhəmmədov kamali-hüzn və təhəssürlə [böyük bir kədər və həsrətlə] öz qövm-əqrəbə və dost-aşnalarına öz sevgili qayını **MİRƏHMƏD HACI MİRABUTALIB OĞLU ABDULLAZADƏNİN** sentyabr ayının 21-də, axşam vəfat etdiyini məlum edir. Mərhumun cənazəsi düşənbə [bazar ertəsi] günü həmin sentyabr ayının 22-sində, səhər saat 9-da Malı Krepostnoy küçədəki 116 nömrəli evindən Şah məscidinə aparılacaq.

9077

İNNA LİLLAHİ VƏ İNNA İLEYHİ RACİUN

Məşhədi Kazım və Musa Ramazanovlar kamali-hüzn və təhəssürlə öz qövm-əqrəbə və dost-aşnalarına öz sevgili əmi-si oğlu və dayısı oğlu **MİRƏHMƏD HACI MİRABUTALIB OĞLU ABDULLAZADƏNİN** sentyabr ayının 21-də, axşam vəfat etdiyini məlum edirlər. Mərhumun cənazəsi düşənbə günü həmin sentyabr ayının 22-sində, səhər saat 9-da Malı Krepostnoy küçədəki 116 nömrəli evindən Şah məscidinə aparılacaq.

9076

ELAN

1919 sənə sentyabrın 22-sində, bazar ertəsi gündüz saat 10-da, Azərbaycan Məclisi-Məbusan iclası olacağı elan olunur.

ELAN

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsi bununla elan edir ki, həmin sentyabr ayının 24-dən 1919-cu ildə cümə və bayram günlərindən başqa saat 10-dan Bakı yük stansiyasının 11-ci skladından hökumətin 1919-cu sənəsi 7 may qətnaməsi mövcubincə [qətnaməsinə əsasən] hərəkət edən Həcz və Təsviyə [Müsadirə və Ləğvetmə] Komissiyası tutulmuş yük və malları, məsələn məftul kantlar, kaskalar, serni [kükürdlü] kağız, boçkalar, şərəb, duz, lavrovı yarpaq [dəfnə yarpağı], sement, hər tövr təzə kitablar, şəkillər, ev əşyaları, paltar və sairələrini satacaqdır. Həmin malları zikr olunan skladda torq [hərrac] olan günlər görmək olar.

T-263

ELAN

Azərbaycan Dəmiryol İdarəsi bununla elan edir ki, Merkurjevski və Mixaylovski küçələrin küncündəki 1-4 nömrəli Azər-